

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ

У статті розглянуто особливості компетентнісного підходу у викладанні іноземної мови. Проаналізовано підходи до визначення поняття компетентність. Схарактеризовано мету навчання іноземних мов у навчальних закладах в аспекті компетентнісного підходу.

Продуктивним напрямком у руслі комплексного навчального підходу в даний час виступає компетентнісний підхід до визначення орієнтирів, змісту і методів освіти. Компетентнісний підхід, як один із способів реалізації концепції навчання, вбирає всі основні складові, передбачає готовність до діяльності, активної участі в різних сферах життя, закладає основу життєвої успішності й самореалізації студентів.

У багатьох джерелах поняття «компетентність» трактують по-різному. Зокрема, його розглядають як: поняття, що логічно відбиває процес розвитку особистості від знань до цінностей, від знань до вмінь; освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, а й соціальної взаємодії; володіння знаннями, що дають змогу висувати судження про будь-що; проінформованість і здатність реалізовувати свої можливості у певній галузі життєдіяльності; як досвід у тій чи іншій галузі, який уможливить гарантоване досягнення високих результатів у певному виді діяльності; як психологічна якість, що означає силу і впевненість, яка виходить із почуття власної успішності й корисності, що дасть людині усвідомлення своєї здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими, продуктивно вирішувати поставлені завдання.

Компетентнісний підхід дозволяє не тільки отримати певний обсяг знань, але й навчає студента найголовнішому вмінню застосовувати відповідні знання у практичній діяльності, самостійно мислити та самостійно набувати знання. Оскільки метою іншомовної дисципліни в економічному вузі є формування та розвиток комунікативної компетенції для ділового спілкування іноземною мовою, то професійно-ділове спілкування стосовно економічних спеціальностей передбачає володіння комунікативною компетенцією на рівні ділових контактів у професійних ситуаціях. Іншомовна комунікативна культура та ділове спілкування мають стати пріоритетними компетенціями, що формуються у процесі іншомовної підготовки у вузі.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, професійна компетентність, цілі навчання, реформа освіти.

Постановка проблеми. З реформуванням системи освіти та інтеграцією в єдиний європейський освітній простір зростає необхідність підготовки спеціаліста, який вільно володіє своєю професією та ключовими компетенціями, здатного до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності та вступу до міжкультурної професійної комунікації. Таке завдання можна реалізувати, використовуючи компетентнісний підхід у навчанні іноземних мов, який дозволяє перетворити здобувача освіти з пасивного елемента освітньої системи до активного учасника освітнього процесу, де він вчиться формувати свій світогляд, осягаючи накопичений людський досвід за допомогою традиційних джерел інформації та нових технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Компетентнісний підхід у системі освіти дослужували такі вчені як І. Драч, І. Бабина, П. Бачинський, Н. Бібік, Г. Гавришак, І. Гудзик, Н. Дворнікова, Я. Кодлюк, О. Овчарук, Л. Пильгун, О. Пометун, І. Родигіна, К. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, С. Сисоєва, О. Ситник, Т. Смагіної, Г. Терещук,

С. Трубачевої, Н. Фоменко та ін. Аналіз вітчизняних і зарубіжних психолого-педагогічних досліджень у галузі розроблення компетентності дає можливість зробити висновок, що компетентність може виступати як: характеристика особистості, тобто її здатність, якість, властивість, як вважають Г. Вершловський, Ю. Кулюткін, А. Новиков, О. Петров, В. Сластьонін, Ю. Татур, Е. Шорт; на думку І. Єрмакова, Г. Несена, Л. Сохань компетентність – це процедура розв'язання конкретної ситуації; деякі науковці визначають компетентність як якості педагога, які потрібні для ефективної професійної діяльності (В. Баркасі, Т. Волобуєва, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Нестеренко та ін.). Вагомий внесок у визначення понять професійна компетентність, сутність компетентнісного підходу до навчання зробили дослідники Е. В. Бібікова, Н. А. Гришарова, Г. А. Кручиніна, Н. В. Патяєва, І. В. Секрет, Ю. Г. Татур, В. Ф. Теніщева та ін.

Мета статті. З огляду на постановку проблеми, мета статті – проаналізувати представлені в науковій літературі підходи українських

і зарубіжних учених до визначення понять «компетентність» та «компетенція» та «компетентнісний підхід» і показати вплив компетентнісного підходу на реалізацію та постановку цілей навчання іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освіта покликана розвивати сучасне мислення, творчі здібності, готовність до вибору, комунікабельність, суб'єктність, адаптованість, мобільність, толерантність, конкурентоспроможність, готовність до практичної дії. Освітні стандарти виділяють поняття «компетенція» як об'єктивна характеристика вимог до діяльності людини і «компетентність» як його особистісна характеристика, які є інтегративно мотиваційно-ціннісними, когнітивними та інструментальними складовими навчального процесу [1, с. 5].

Компетентнісний підхід сьогодні втілює інноваційну тенденцію в розвитку освіти. Він виступає як умова і спосіб досягнення нової якості освіти, як радикальний засіб його модернізації. Реалізація компетентнісного підходу сприяє розвитку здібностей діяти в проблемних, нестандартних ситуаціях, шукати свій спосіб рішення, виробляти індивідуальний стиль діяльності. У нових умовах розвитку інформаційного суспільства виникає необхідність розроблення єдиної загальнодержавної стратегії у галузі освіти, орієнтованої на формування і розвиток у молоді навиків життя в інформаційному суспільстві [2, с. 41].

Освіта для стійкого розвитку – це процес і результат прогнозування та формування людських рис – знань, умінь, навичок, відношень, стилю діяльності людей і співтовариств, рис особистості, компетентностей, що забезпечують постійне підвищення якості життя. Особливе місце серед змін у сфері навчання, належить змінам у сфері мовної освіти, зокрема оновленню та переосмисленню стратегії та методології навчання [1, с. 8]. Нові програми з іноземних мов будуються на основі розуміння компонентів міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції – лінгвосоціокультурної, дискурсивної, стратегічної та лінгвістичної.

Соціальне замовлення сучасній школі в світлі тенденцій розвитку освіти на планеті Радою Європи проголошено як ключові (найголовніші, найвагоміші) компетенції: Політичні та соціальні компетенції (здатність брати на себе відповідальність, взаємодіяти з іншими, спільність прийняття рішень, здатність щодо врегулювання конфліктів ненасильницьким шляхом, готовність брати участь у роботі й поліпшенні демократичних інститутів); Компетенції щодо життя в полікультурному суспільстві (ліквідувати расизм та ксенофобію, розвивати толерантність, уміти сприймати відмінності, поважати інших, співіснувати з представниками інших культур, мов, релігій); Компетенції

щодо володінням усним і письмовим спілкуванням. Оволодіння кількома мовами; Компетенції щодо володіння новими інформаційними технологіями.

У Законі України «Про вищу освіту» компетентність визначена як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей»; результати навчання – як «знання, вміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів» [3].

Щодо наукових публікацій останнього часу, то, наприклад, С. Паламар розглядає компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. Автор вважає, що з дидактичних позицій компетентнісний підхід є принципом реорганізації змісту і процесу для досягнення зазначених цілей та оцінюється також як освітній результат – якість сучасної освіти. Він вказує, що основним освітнім результатом має стати не система знань, умінь і навичок, а набір ключових компетентностей в інтелектуальній, комунікативній, інформаційній, соціальній та інших сферах [4].

К. Рудницька пише, що компетентнісний підхід передбачає не лише трансляцію знань, умінь і навичок від викладача до студента, а формування в майбутніх фахівців професійної компетентності. Реалізація такого підходу потребує використання відповідних освітніх технологій у навчанні, рефлексію студентів, самостійність застосування у практичній діяльності професійних умінь і навичок [5].

А. Вітченко та інші сучасні дослідники тлумачать компетентність як інтегральну якість здобувача вищої освіти, що визначає його готовність успішно виконувати певні функції, здійснювати самоосвітню підготовку, забезпечувати неперервний професійний розвиток і кар'єрне зростання для досягнення як особистісно, так і суспільно важливих результатів. Вони вважають, що ефективність навчання в компетентнісно орієнтованій вищій школі визначається шляхом вимірювання рівня опанування конкретної компетентності або системи компетентностей, що характеризується результатом освітньо-професійної підготовки.

Науковці стверджують, що протягом життя і професійної кар'єри людина постійно оновлює, поглиблює, вдосконалює власні компетентності, сформовані на попередньому рівні підготовки. Автори вказують, що у проектуванні системи компетентностей для неперервної освіти необхідно враховувати провідні види діяльності для кожного

вікового етапу (періоду) [6]. В іншому своєму напрацюванні А. Вітченко наголошує, що під час проєктування змісту вищої освіти слід передбачати сутнісні зрушення в особистості на всіх рівнях її професійного становлення, де когнітивний компонент – це науковий базис для комплексу взаємопов'язаних компонентів (аксіологічного, етичного, естетичного, діяльнісного тощо) [7].

Ю. Сафронов та інші автори пишуть, що в сучасних умовах ринку праці та особливостей працевлаштування зростають вимоги до професійної компетентності фахівців, які обумовлюють потребу в якісно нових формах та методах вищої освіти, спрямованих на створення системи безперервної освіти, розширення сфери самостійної діяльності студентів, формування навичок самоорганізації та самоосвіти [8].

Професійний розвиток педагогічного працівника фактично передбачає формування його особистості педагогічної майстерності протягом життя. У зв'язку з цим Т. Сорочан наголошує, що педагогічну майстерність розуміють як складне діалектичне утворення, яке охоплює гуманістичну спрямованість особистості, педагогічні здібності, педагогічні та психологічні знання, професійні знання й педагогічну техніку. Вона зауважує, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки провідною методологією стає компетентнісний підхід.

Українські вчені розглядають компетентність як здатність здійснювати професійну діяльність на основі поєднання професійних знань, умінь, ставлень. Особливого значення в контексті компетентнісного підходу набувають ціннісні орієнтації педагога, культуру творча спрямованість його особистості. Т. Сорочан пише, що трансформація професіоналізму передбачає перехід фахівців від одного стану до іншого. До таких станів вона відносить перехід від знань, умінь, навичок до компетентностей, які обов'язково охоплюють ціннісний компонент; від очікування тотального контролю – до відповідальності; від обов'язковості щодо виконання чітко визначених дій – до свідомого відповідального вибору напрямів і технологій професійної діяльності тощо [9].

Ґрунтовно підходить до визначення поняття «компетентність» розглянуто в монографії В. Масича. Автор на основі порівняльного аналізу значної кількості наукових джерел об'єднав їх у декілька груп. Зокрема, джерела, що розглядають компетентність як певну здатність чи якість; джерела, що характеризують компетентність як суб'єкт діяльності; джерела, що розглядають компетентність як оволодіння особистістю чимось; джерела, які трактують компетентність як компетенцію або сукупність компетенцій.

Він робить висновок, що компетентність є інтегральним показником рівня, якості підготовки фахівця до професійної діяльності, що

визначається не просто як обсяг знань та вмінь, а характеризує вміння людини мобілізувати отримані знання і досвід у конкретній ситуації. За В. Масичем, компетентність – це сформована у фахівця теоретична, заснована на знаннях, і практична, підкріплена досвідом діяльності, готовність до реальної професійної діяльності. Компетентність фахівця є показником відповідності його соціально-особистісних і професійних якостей соціально-професійним вимогам. Автор наголошує, що компетентність є результатом освіти, самоосвіти і саморозвитку майбутнього фахівця, вона визначається досвідом та індивідуальною здатністю людини, її прагненням до неперервної самоосвіти й самовдосконалення, творчим ставленням до справи [11, с. 88–91].

Як стверджує О. Загіка, здійснений науковий аналіз психолого-педагогічних джерел дозволяє зробити висновок, що професійна компетентність фахівця включає такі компоненти: концептуальний (розуміння теоретичних основ своєї професії, умінь аналізувати, синтезувати і формулювати проблему); технічний (здатність оволодіти основними професійними навичками); інтеграційний (здатність пов'язати теорію та практику); концептуальний (розуміння працівником широкого культурного, економічного і соціального контексту, в межах якого здійснюється професійна діяльність, тобто здатність зв'язати специфічне, унікальне, загальне й універсальне); адаптивний (уміння передбачати і готуватися до змін, важливих у рамках даної професії); особистісний (уміння ефективно спілкуватися) [12, с. 56].

Аналізуючи досвід діяльності центрів компетентностей у європейських університетах, Г. Хоружий та інші дослідники пишуть, що в країнах ЄС накопичено чималий досвід формування компетентностей у контексті навчання впродовж усього життя, оскільки знання, навички і компетентності в ЄС усе більше вважаються важливим фактором розвитку інновацій, продуктивності праці та конкурентоспроможності робочої сили. Інтернаціоналізація виробництва й освіти, впровадження нових технологій усе більше вимагають не лише спеціальних умінь і професійних навичок, а й загальних компетентностей, що сприяють мотивації працівників і уможливають їх адаптацію до нових умов. Авторі розуміють компетентність як латентну здатність, можливість особи виконувати певне завдання. У контексті європейської політики освіти компетентності охоплюють такі значення: відповідальність, навчальну компетентність, компетентність самостійності, комунікативну і соціальну компетентність, професійну, фахову, методичну та діяльнісну компетентності [13].

Ю. Завалевський вказує, що компетентна людина повинна не лише розуміти суть про-

блеми, а й уміти практично її вирішувати. Компетентний спеціаліст залежно від конкретних умов може застосовувати певний метод вирішення [15, с. 208–209].

Основні засади компетентнісного підходу ґрунтовно проаналізовані в монографії Г. Дегтярьової, яка робить акцент на інформаційно-комунікаційній компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти. Варті уваги напрацювання автора щодо сутності та структури цієї компетентності, які можуть бути використані в процесі дослідження інших як ключових, так і спеціальних компетентностей [16, с. 112–162].

Процес розробки компетентнісних моделей фахівця у вищій освіті сьогодні ґрунтується на низці затверджених професійних стандартів, які водночас є основою для створення силабусів навчальних дисциплін, де досить детально описуються як самі компетентності, так і результати навчання. Однак суттєвим недоліком цих документів є недостатня увага до процедур вимірювання отриманих результатів та їх суб'єктивності, що буде висвітлено нами нижче. Щодо компетентнісних моделей професійного розвитку фахівців після закінчення ЗВО, то ця проблема потребує окремого вирішення.

Фактично концепція освіти протягом життя передбачає створення певної вертикалі компетентнісних моделей як складових ланцюга: система загальної середньої освіти – система середньої та вищої професійної освіти – створення індивідуальних траєкторій професійного розвитку фахівців у постдипломний період. При цьому постдипломний період є найбільш складним і розгалуженим у зв'язку зі специфікою професійної діяльності працівників та вимогами ринку праці, що весь час змінюються. Слід погодитися з А. Вітченком та іншими дослідниками, які у своїх дослідженнях, висвітлюючи особливості проектування компетентностей для системи вищої професійної освіти, вказують, що фундаторам компетентнісного підходу, на жаль, не вдалося уникнути певних недоліків, які в подальшому заважатимуть успішному впровадженню запропонованої інновації, а саме: спрощеного розуміння компетентності, її ототожнення з окремими неінтегральними особистісними якостями, видами навчально-пізнавальної діяльності; поверхневого уявлення про структуру компетентності, її компоненти; браку логічно побудованої класифікації компетентностей; відсутності чіткого розуміння алгоритму, особливостей та умов набуття (поглиблення) компетентностей різних видів у процесі навчання; ігнорування технологічних і діагностичних аспектів реалізації компетентнісного підходу [18].

Висновки. Таким чином, аналіз наукових робіт, що розвивали основні теоретичні та методологічні

засади компетентнісного підходу впродовж останніх п'яти років, свідчить, що більшість із них продовжує приділяти увагу структурі компетентності та аналізу її сутності за певними напрямками професійної підготовки. Можна зробити висновок що:

1) подальший розвиток компетентнісного підходу як методології професійної підготовки у вищій школі та системі післядипломної педагогічної освіти передбачає перехід від традиційного розгляду структури компетентностей та їх змістовного наповнення до вивчення процесів індивідуалізації професійного розвитку кожної особистості на компетентнісних засадах на основі моделювання. Це дозволить сформулювати індивідуальну компетентнісну модель розвитку кожного індивідуума протягом життя;

2) процес створення навчальної документації нового покоління, зокрема силабусів, передбачає відображення загальних і спеціальних компетентностей фахівця на основі системного бачення його професійного розвитку в межах послідовно створених компетентнісних моделей. Зазначений процес сьогодні знаходиться у своїй активній фазі та потребує відповідного теоретичного, методологічного й методичного підкріплення;

3) викликом часу є також подальше створення та наукове обґрунтування технологій вимірювання рівня сформованості професійних компетентностей та динаміки їх подальшого розвитку як студентів і випускників ЗВО, так і працівників освіти на засадах комплексного бачення цього процесу;

4) важливим аспектом залишається необхідність поліпшення розуміння викладачами ЗВО та закладів післядипломної педагогічної освіти процедур запровадження компетентнісного підходу у їх професійну діяльність. Робота з ними повинна носити систематичний та системний характер, передбачати тренінги та інші форми вдосконалення їх професійної компетентності в означених питаннях.

Список використаної літератури:

1. Кремень В. Нові вимоги до освіти та її змісту. *Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для XXI століття*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 26–27 червня 2007 р. Київ, 2007. С. 3–10.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики: кол. моногр. / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. С. 112.
3. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 20.05.2022).
4. Паламар С. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної

- освіти. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1/2 (20/21). С. 267–278.
5. Рудницька К. В. Сутність понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність» у світлі сучасної освітньої парадигми. *Педагогіка. Соціальна робота*. Науковий вісник Ужгородського університету. 2016. № 1(38). С. 241–244.
 6. Вітченко А. Компетентнісний підхід у сучасній вищій освіті: освітня інновація чи реформаторський симуляр доби постмодерну? *Вища школа*. 2019. № 4 (177). С. 52–67.
 7. Вітченко А. Проектування змісту комплексних освітніх програм як умова системного забезпечення якості вищої освіти майбутніх викладачів. *Вища школа*. 2017. № 8 (157). С. 68–91.
 8. Сафронов Ю. Основні критерії оцінювання якості освіти. *Вища школа*. 2018. № 4(165). С. 49–58.
 9. Сорочан Т. М. Феномен педагогічної майстерності як методологія трансформації професіоналізму педагогів Нової української школи. *Педагогіка і психологія*. 2019. № 1(102). С. 5–13.
 10. Борова Т. А. Теоретичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу : монографія за ред. Т. А. Борова. Харків: СМІТ, 2011. С. 384.
 11. Масич В. В. Формування продуктивно творчої компетентності майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки : монографія за ред. В. В. Масич. Харків : Вид-во «Діса плюс», 2017. С. 330.
 12. Адаптивне управління в освіті: професійно та громадсько активні школи : кол. монографія за заг. і наук. ред. Г. В. Єльнікової. Харків : Мачулін. 2019. С. 370.
 13. Хоружий Г. Конструктивний підхід у навчанні: з досвіду діяльності центрів компетентностей у європейських університетах. *Вища школа*. 2017. № 8(157). С. 57–68.
 14. Ткаченко Н. Концептуальна модель формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов: методологічні, теоретичні та практичні засади реалізації. *Вища школа*. 2017. № 7(156). С. 86–99.
 15. Завалевський Ю. І. Теоретико-методичні засади формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця : монографія за ред. Ю. І. Завалевського. Чернівці: «Букрек», 2014. С. 416.
 16. Дегтярьова Г. А. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти : монографія за ред. Г. А. Дегтярьова. Харків : Мачулін, 2016. С. 584.
 17. Часнікова О. В. Компетентнісний підхід в освіті як основа її реформування. *Народна освіта: електронне наукове фахове видання*. 2014. № 3(24). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607 (дата звернення: 20.05.2022)
 18. Постанова КМ України від 21.08.2019 № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.05.2022)

Zavoloka S. Competent approach in foreign language learning

The article considers the peculiarities of the competent approach in teaching a foreign language. Approaches to defining the concept of competence are analyzed. The purpose of teaching foreign languages in educational institutions in the aspect of competence approach is specified.

Competent approach to the definition of options, content and methods is currently a productive development in the field of a comprehensive educational approach. Competence approach, as one of the ways to implement the concept of learning, absorbs all the main components, provides readiness for activity, active participation in various spheres of life, lays the foundation for life success and self-realization of students.

In many sources, the concept of “competence” is interpreted differently. In particular, it is seen as: a concept that logically reflects the process of development of personality from knowledge to values, from knowledge to skills; educational results, which are achieved not only by means of education, but also by social interaction; possession of knowledge that allows to make judgments about anything; awareness and ability to realize their potential in a certain field of life; as an experience in one or another field, which will enable the guaranteed achievement of high results in a certain type of activity; as a psychological quality that signifies strength and confidence, which emanates from a sense of one’s own success and strength, which gives a person the awareness of his or her perception of his or her ability to act.

Competent approach allows not only acquiring a certain amount of knowledge, but also teaches the student the most important skill to acquire relevant knowledge in knowledge. Since the purpose of a foreign language discipline in economics is the formation and development of communicative competence for business communication in a foreign language, professional business communication in economic specialties involves the possession of communicative competence in the field of business contacts in professional situations. Foreign language communication culture and business communication should become priority competencies that are formed in the process of foreign language training at the university.

Key words: *competence, competence approach, professional competence, learning objectives, education review.*